

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH
ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

**Seminar o znanstvenokritičnem aparatu
v digitalni humanistiki: Aplikativna delavnica in
teoretična diskusija
Benetke (Italija), Università Ca' Foscari,
11.–12. januar 2018**

11. in 12. 1. 2018 je v Benetkah na Univerzi Ca' Foscari potekalo dvodnevno izobraževanje o znanstvenokritičnem aparatu pri digitalnih objavah virov v obliki aplikativne delavnice in teoretične diskusije. Seminar sodi v okvir projekta ERC BIFLOW (Bilingualism in Florentine and Tuscan Works od pribl. 1260 do pribl. 1416), ki ga izvajata Univerza Ca' Foscari in EHESS (École des hautes études en sciences sociales, Paris), organiziral pa ga je Oddelek za humanistične študije Univerze Ca' Foscari (Dipartimento di Studi umanistici, Ca' Foscari) v sodelovanju s CcEH (Cologne Centre for eHumanities, Univerza v Kölnu). Dvodnevno izobraževanje je bilo namenjeno predvsem doktorskim študentom in podoktorskim raziskovalcem tistih humanističnih disciplin, ki se pri svojem delu srečujejo z objavami arhivskega gradiva, torej predvsem zgodovinarjem in klasičnim filologom. Tako udeležba kot izbor predavateljev (slednji so prihajali iz Italije, Nemčije in Francije) sta bila mednarodno obarvana in posledično je seminar potekal v italijanskem in angleškem jeziku.

Prvi dan je bil posvečen aplikativni delavnici, na kateri smo se udeleženci seznanili z digitalnimi izdajami virov. Predavatelji Roberto del Turco, Elisa Cugliana, Tiziana Mancinelli in Federica Spinelli so razložili razliko med digitalizirano in digitalno edicijo. Prva je le posnetek tiskane izdaje in se od slednje razlikuje le v dejstvu, da do nje dostopamo prek računalnika in v najboljšem primeru nudi iskalna in označevalna orodja. Digitalno izdajo je po drugi strani nemogoče pretvoriti v tiskano obliko; v osnovi jo namreč opredeljuje digitalna paradigma, binarni zapis, podobno kot tiskano izdajo opredeljuje koncept klasične strani. Prednosti, ki jih prinaša tovrstno objavlanje virov, smo razdelili na splošne in specifične, ki so neposredno vezane na znanstvenokritični aparat.

Med splošne prednosti digitalne objave vira smo najprej uvrstili najočitejše, kot je na primer odsotnost prostorske omejitve. V taki izdaji je možno objaviti celotno razpoložljivo gradivo, prav tako pa je omogočeno tudi dopolnjevanje. Digitalna edicija vira pravzaprav ne pozna »končne verzije«, saj je ves čas možno vnašati razne dodatke glede na stanje raziskav, nove bibliografske enote, pridružene strokovnjake ... Prav tako so skorajda neomejene možnosti najrazličnejših korelacij in medsebojnih interakcij med besedilom (transkripcijo vira ali spremno študijo) in slikovnim gradivom. Omejitev praktično ni oziroma so te odvisne od znanja udeleženih raziskovalcev; ne nazadnje omogočajo take izdaje celo digitalno restavracijo arhivskega gradiva, povezave s sorodnimi vsebinami in še več. Poleg tega je treba poudariti tudi lažji dostop do gradiva tako strokovni kot tudi zainteresirani laični javnosti, kar pripomore k širjenju znanja in popularizaciji znanosti ob pomoči svetovnega spleta.

Dalje smo se podrobneje posvetili prednostim, ki jih digitalne izdaje virov prinašajo za uporabo znanstvenokritičnega aparata. Medtem ko je kritični aparat v klasičnih, tiskanih izdajah virov v želji po zagotavljanju preglednosti in v izogib zmede velikokrat omejen na en aspekt ali največ dva (na primer opombe filološke in paleografske narave), se je pri digitalni objavi mogoče približati viru z več zornih kotov z apliciranjem opomb na različne načine, ki jih omogoča prevajanje gradiva v računalniški jezik. Opombe so lahko filološke, metodološke,

vsebinske, paleografske, diplomatske ali komparacijske narave (in še bi lahko naštevali). Od urednikove odločitve je odvisno, na kakšen način bodo uporabniki dostopali do opomb, na primer ali se prikažejo ob kliku z miško na sklic ob robu besedila ali v ločenem oknu itd. Ena od možnosti je tudi predhodna nastavitve skupine opomb, ki jih posameznik želi videti, možno je nastaviti barvno razlikovanje in tako dalje. Na ta način je mogoče uvesti v besedilo zelo razširjen znanstvenokritični aparat, obenem pa ohraniti preglednost in čistost osnovne transkripcije. Pester nabor možnosti in predvsem prilagodljivost glede na specifike posameznega vira omogoča interdisciplinarni pristop, saj lahko raziskovalci z različnih področjih združijo svoje poznavanje dotičnega vira na enem mestu. Posledično se je možno s takim znanstvenokritičnim aparatom bolje približati poskusu celostne predstavitve posameznega dela – rokopis kot predmet obravnave je po svoji naravi sestavljen in kompliciran, zato zahteva večplastno in interdisciplinarno obravnavo.

V nadaljevanju seminarja, ki je potekal v obliki praktične delavnice, smo se seznanili s potrebnim znanjem s področja informatike, ki omogoča tovrstne digitalne edicije. Udeleženci smo že predhodno prejeli navodila za namestitve ustrezne programske opreme – na svoje prenosne računalnike smo namestili program oXygen ali program XML copy editor, ki uporabljata programski jezik Java. Enostavnih ukazov oblikovne narave (prelom vrstice, razdelitev besedila v odstavke ali stolpice) smo se učili na enem izmed Petrarkovih sonetov, nato smo prešli na bolj zapletene primere objav arhivskih virov s kritičnim aparatom. Pri delu smo uporabljali tako imenovan TEI: Text Encoding Initiative, za področje humanistike prilagojene smernice in metode za kodiranje računalniško branih besedil. TEI ponuja raznolike module za pretvorbo besedil v digitalne edicije – od najenostavnejših oblikovne narave do vsebinsko dodelanih. S pomočjo teh modulov raziskovalec opredeli raven informacij v besedilu, na primer s posebnimi ukazi označi osebna ali krajevna imena in opredeli letnice (ali gre za letnico nekega dogodka, letnico smrti neke osebe ...), in doda besedilu znanstvenokritični aparat.

Vprašanje, ki se postavi ob učenju tovrstnih pristopov v digitalni humanistiki, je, v kolikšni meri se spremeni delo raziskovalca, saj gre za veščine informatike, ki jih velika večina ni prejela med univerzitetnim izobraževanjem. Pristop do obravnavanega gradiva se ne spremeni, saj raziskovalna vprašanja in metodologija ostajajo enaka, razlika je le v načinu posredovanja znanja in potrebnih novih znanjih. Poleg pridobitve slednjih je groba ocena povečanega obsega dela pri pripravi digitalne edicije v primerjavi s klasičnimi tiskanimi izdajami okoli 30 %, vendar je treba poudariti, da je končni izdelek veliko uporabnejši in zaradi večjega spektra možnosti, ki jih digitalna objava omogoča, celovitejši in interdisciplinarno zasnovan.

Naslednji dan so se predavatelji Antonio Montefusco, Marina Buzzoni, Franz Fischer in Roberto Rosselli del Turco posvetili teoretičnim vidikom uporabe kritičnega aparata in možnostim za njegovo razširitev in izboljšavo v okviru digitalne humanistike. Znanstvenokritični aparat so opredelili kot odraz rekonstrukcije besedila, ki podaja bralcu delovno hipotezo in obenem utemeljuje kritične odločitve raziskovalca. Poudarek je bil predvsem na že omenjenih dodatnih možnostih za interdisciplinarno delo in na splošnih izboljšavah uporabe znanstvenokritičnega aparata v digitalnih izdajah. Konkretno so bile predstavljene štiri osnovne manifestacije tekstualne kritike: kritične opombe (tako imenovani *apparatus criticus*, *apparatus fonticus*, *apparatus biblicus*, komentar in opombe diskurzivnega značaja), mark-ups (simboli, uporabljeni pri računalniških dokumentih, ki določajo, kako se besedilo pojavi na zaslonu), metapodatki (dodatni podatki o delu, ki so nanj vezani posredno, na primer podatki o avtorju, delu in ediciji, tipologija, datacija, ključne besede, bibliografija ...) in pripadajoča dokumentacija (faksimile, kodikološki opis rokopisa, transkripcija, stematološka analiza, posredna tradicija in ne nazadnje uredniška politika).

Na konkretnih primerih, pri izvedbi katerih so sodelovali tudi predavatelji na našem seminarju, digitalnih edicijah *Leges Langobardorum*, *Codex Germanicus*, *Saint Patricks Confessio*, *Magistri Guillelmi Summa de officiis ecclesiasticis*, *Capitularia edition der Frankischer* (vse navedene edicije so brezplačno dostopne na spletu) smo si še v praksi ogledali širok spekter možnosti, ki jih tak način dela prinaša. Dan smo zaključili z okroglo mizo in razpravo o možnostih, ki jih digitalna humanistika prinaša za raziskave, s katerimi se sami ukvarjamo.

Predstavitev izobraževanja želim skleniti z idejo, ki je prevevala naše dnevno druženje: *Digitalna humanistika*, ki je v Zahodni Evropi že povsem uveljavljena do te mere, da obstajajo njej posvečeni inštituti in študijski programi, je ključnega pomena za historične discipline. Ne le da se z uporabo digitalnih edicij virov delo raziskovalcev olajša, tak način tudi omogoča (oziroma zahteva) interdisciplinarni pristop. Posledično se poveča količina informacij v želji po čim celovitejši predstavitvi določenega vira oziroma enote. Ne nazadnje pa je na tem mestu potreben tudi nekoliko bolj pragmatičen pogled – v okolju, kjer je raziskovalno delo prevečkrat pogojeno s pehanjem za finančnimi sredstvi in projekti, predstavlja digitalna humanistika vmesno pot med vztrajanjem pri klasičnem, z vidika projektnih razpisov »dolgočasnim«, delom z arhivskimi viri in interaktivnim, zanimivim ter predvsem aktualnim pristopom k objavljanju izsledkov raziskav.

Ana Jenko Kovačič

24. letno srečanje IIHA – Mednarodne agencije za zgodovino obveščevalnih služb Gradec (Avstrija), 8.–10. junij 2018

Konferenca, ki so jo skupaj priredili Mednarodna agencija za zgodovino obveščevalnih služb (IIHA), Avstrijski center za obveščevalne službe, propagando in varnostne študije (ACIPSS) in Center za jugovzhodne evropske študije (CSEES) Univerze Gradec, je po 14 letih ponovno potekala v prostorih izobraževalnega središča Mariatrost v predmestju Gradca. Naslov srečanja je bil *Nove perspektive pri vlogi obveščevalnih služb v Srednji, Vzhodni in Jugovzhodni Evropi*. Ker je srednja, vzhodna in jugovzhodna Evropa po prvi svetovni vojni doživela kar nekaj sprememb in prehodov, so padci imperijev novonastale nacionalne države vodili k izbiri vladavine, ki je bila pogosto ideološko obarvana: fašizem, komunizem ali zahodna demokracija. Stari in novi vzorci varnosti in nevarnosti so vplivali na potrebo po varnosti doma in previdnosti v tujini. Posledica tega je bila, da je obveščevalna služba v najširšem smislu postala pomemben gradnik v politiki in diplomaciji, tako na ravni nacionalnih držav kot državnih povezav.

Ker letos mineva sto let od revolucionarnih sprememb, so organizatorji izkoristili priložnost, da z novim zgodovinskim pristopom tudi na področju obveščevalnih služb uvedejo potrebne spremembe pri proučevanju te problematike. Slednje velja še posebej za primerjalni pristop, ki je bil še do pred kratkim povsem zanemarjen. Obdobje, ki so ga v prispevkih avtorji prikazovali, je bilo omejeno na čas od Avstro-Ogrske do danes.

Zasedanje so odprli in vodili Wolfgang Krieger z Univerze v Marburgu, podpredsednik IIHA, namesto odsotnega predsednika Shloma Shpira je bil Ephraim Lapid z Univerze Bar Ilan iz Izraela, v imenu ACIPSS nas je gostil Siegfried Beer, njegov predsednik, in kot zadnji je navzoče pozdravil Florian Bieber, direktor CSEES Univerze Gradec.

V prvem panelu, ki je imel naslov *Obveščevalne službe v Jugovzhodni Evropi od I. svetovne vojne do danes*, so bili trije referenti. Bogdan Alexander Teodor